

Biblioteka
KLASICI

Фёдор Михайлович Достоевский
Записки из мертвого дома

Izdavač
Edicija
Zemunska 32, Novi Banovci

Za izdavača
Lazar Vuk Bokan

Glavni i odgovorni urednik
Lazar Vuk Bokan

Prevodilac
Kosara Cvetković

Lektura i korektura
Edicija

Dizajn korica
Edicija

Štampa
Neven, Zemun

Tiraž
500 primeraka

Plasman
+381/64-521-521-0
klubcitalaca@edicija.rs
www.edicija.rs

Godina izdanja
2025.

Mesto izdanja
Novi Banovci

ISBN 978-86-82958-42-0

DOSTOJEVSKI

ZAPISI IZ
MRTVOG DOMA

SADRŽAJ

Uvod.....	7
Mrtvi dom	13
Prvi utisci 1.....	27
Prvi utisci 2.....	44
Prvi utisci 3.....	59
Prvi mesec 1	76
Prvi mesec 2	91
Nova poznanstva: Petrov	105
Odlučni ljudi: Lučka.....	118
Isaj Fomič. Kupatilo	125
Božić.....	141
Predstava.....	158
Bolnica	179
Nastavak 1	194
Nastavak 2	208
Akuljkin muž	226
Vreme.....	237
Tamnički konji i druge životinje.....	254
Zahtev	266
Drugovi.....	284
Bekstvo.....	299
Izlazak iz tamnice	313

UVOD

U udaljenim krajevima Sibira, usred stepa, brda i neprolaznih šuma, naiđe se katkad na male neugledne gradove sa hiljadu, mučno sa dve hiljade duša, s drvenim kućama, s dvema crkvama – jednom u gradu, drugom na groblju – na gradove više nalik na dobra moskovska sela nego na prave gradove. Obično imaju prilično mnogo policajaca, sudija, porotnika i ostalih manjih činovnika. Uopšte, premda je u Sibiru velika zima, službe su veoma tople. Tamo žive ljudi prosti, neliberalni, a poredak je starinski, čvrst, vekovima osveštan. Činovnici – oni koji su s pravom igrali ulogu sibirskog plemstva – bili su meštani, ukorenjeni Sibirci ili došljaci iz Rusije, mahom iz obeju prestonica, primamljeni većom platom, udvostručenom poputninom i zavidljivo velikim nadama za budućnost. Oni koji su umeli da reše zagonetku života, gotovo su uvek ostajali u Sibiru i s uživanjem bi se u njemu ukorenili. A kasnije, brali su bogate i slatke plodove. Ali onima drugima, lakomislenima, koji ne umeju da reše zagonetku života, Sibir brzo dosadi, pa se tužno pitaju: „Zašto su došli?” Oni s nestrpljenjem izguraju svoj zakonski rok službe od tri godine i odmah zatim rade na premeštaju i vraćaju se kući grdeći i ismevajući Sibir. Nisu u pravu: u Sibiru može čovek da bude srećan, ne samo u službenom nego i u mnogim drugim pogledima. Klima je izvrsna, ima mnogo vrlo bogatih i gostoljubivih trgovaca, mnogo vanredno vrednih inorodaca.¹ Devojke

¹ Inorodac, ruski državljanin poreklom od neke druge narodnosti u Rusiji, ali manje razvijene kulture, kao što su Kalmici, Jakuti i drugi.

cvetaju kao ruže i do krajnosti su moralne. Divljač leti ispred nosa, sama pada lovcu pod ruku. Šampanjac se pije preterano mnogo. Ajvar je jedinstven. Letina ponegde donosi petnaest puta onoliko koliko se uložilo. Uopšte, zemlja je blagoslovena. Valja samo umeti koristiti se njome. A u Sibiru umeju da se koriste njome.

U jednom od tih sobom zadovoljnih i prijatnih gradića, sa najsimpatičnijim građanstvom o kojem će u mom srcu ostati neizgladiva uspomena, upoznao sam Aleksandra Petroviča Gorjančikova, naseljenika; on se rodio u Rusiji, kao plemić i posednik, a kasnije je postao izgnanik robijaš drugog stepena, jer je ubio svoju ženu, a kad je izdržao zakonom određeni desetogodišnji rok prinudnog rada, ostao je da smireno i nečujno dokonča svoj život kao naseljenik u gradu K. Istina, bilo mu je određeno da živi u jednom srezu u blizini grada, ali je on stanovao u samome gradu, jer je tu mogao da nađe kakvu-takvu zaradu poučavajući decu. U sibirskim gradovima često se nalaze izgnanici koji, kao naseljenici, postaju učitelji; tamo ih ne preziru. Oni predaju uglavnom francuski jezik, tako neophodan na poprištu života, a o kome se, da nije njih, u udaljenim sibirskim krajevima ne bi imalo ni pojma.

Aleksandra Petroviča sam prvi put video u kući jednog starinskog, isluženog i gostoljubivog činovnika Ivana Ivaniča Gvozđikova, sa pet kćeri raznih godina, koje su ulivale dosta lepih nada. Aleksandar Petrovič im je četiri puta nedeljno predavao francuski jezik, za trideset srebrnih kopejki po času. Zainteresovala me je njegova spoljašnjost. Bio je neobično bled i mršav čovek, dosta mlad, imao je oko trideset pet godina, bio je mali i slabunjav. Odeven je bio uvek vrlo čisto, po evropski. Ako s njim razgovarate, on vas gleda netremice i vrlo pažljivo, strogo uljudno sluša svaku vašu reč, kao da mišlju ponire u nju, kao da mu vašim pitanjem stavljate neki zadatak ili kao da hoćete da doznate neku njegovu tajnu, zatim vam odgovara kratko i jasno, ali dobro mereći svaku svoju reč, tako da vam bude zbog toga najednom nekako neugodno, i naposletku se obradujete kad razgovor prestane. Kod Gvozđikova sam se raspitivao o njemu i doznao da Gor-

jančikov živi tu besprekorno i moralno, i da ga Ivan Ivanič drukčije ne bi pozvao da mu poučava ćerke, ali da je inače pravi odljud, krije se i beži od svakoga, neobično je učen, mnogo čita, vrlo malo govori, uopšte, dosta je teško s njime razgovarati. Neki tvrde da je stvarno pomerio pameću, mada ne misle da je to veoma važan nedostatak. Mnogi od uglednih članova grada uvek su stajali gotovi da na svaki način ugode Aleksandru Petroviču, ne bi li im bio od koristi pišući molbe i drugo. Mislilo se da on mora imati u Rusiji dobru rodbinu, možda čak i viđene ljude, ali, znalo se, otkako je u izgnanstvu, uporno je presekao sve veze s njima; jednom reči, čovek koji sam sebi škodi. Uz to, svi su kod nas znali za njegov slučaj, znali su da je još u prvoj godini braka ubio svoju ženu, da ju je ubio iz ljubomore, i da se sam prijavio vlastima (što mu je mnogo umanjilo kaznu). A na ovakve zločine uvek se gleda kao na nesrećan slučaj i sažaljevaju ih. Ipak, bez obzira na sve to, ovaj osobenjak se stalno sklanjao od svakoga i među ljude je dolazio samo kad ima časove.

U početku ja nisam na njega obraćao naročitu pažnju, ali, nisam, ne znam kako, malo-pomalo sam se zainteresovao za njega. Bilo je u njemu nešto zagonetno. Razgovarati s njime nikako nije bilo moguće. Dakako, na moja pitanja uvek je odgovarao, čak je izgledalo da to smatra kao svoju najpreču dužnost, ali kad mi odgovori, meni dođe nekako teško da ga dalje ispitujem, a i na njegovom licu uvek su se, posle takvih razgovora, videli neka patnja i umor. Sećam se, jedne lepe letnje večeri, zajedno smo se vraćali od Ivana Ivaniča. Meni iznenada pade na um da ga pozovem na koji časak mojoj kući, da popušimo po cigaretu. Ne umem da opišem strah koji se video na njegovom licu; sasvim se zbunio, promrmljao je neke reči bez veze, ljutito me pogledao i najedanput pobe-gao na drugu stranu. Začudio sam se. Otada, kad god bismo se susreli, gledao me je nekako preplašeno. Ali ja se nisam smirio, nešto me je njemu vuklo i posle mesec dana, ni otud ni odovud, ja prosto odem k njemu. Dabogme, to nije bilo ni lepo ni pametno od mene. Stanovao je nakraj grada, kod neke stare, proste žene koja je imala tuberkuloznu ćerku, a

ćerka opet nezakonito dete, lepuškastu i veselu devojčicu od desetak godina.

Kad sam ušao u sobu, Aleksandar Petrovič je sedeo u taj mah s devojčicom i učio je čitanju. Čim me ugleda, on se jako smete, kao da sam ga uhvatio u nekoj krivici. I sasvim se zbuni, skoči sa stolice i upre dug pogled u mene. Naposletku sedosmo. On pažljivo motri svaki moj pogled kao da podozreva da u svakom od njih ima neki naročiti potajni smisao. Pogodio sam da on do ludila pati od sumnje. Gleda me neprijateljski, samo što ne pita: „Ta hoćeš li skoro otići odavde?“ Ja mu govorim o našem gradiću, o dnevnim novostima, a on prećutkuje i smeši se jetko, vidi se da ne samo što ne zna ni najobičnije, svima poznate gradske novosti, nego i ne mari da ih zna. Posle okrenem razgovor na naš kraj i njegove potrebe, a on me sluša ćuteći i gleda me u oči tako čudnovato da me je najzad bilo stid od našeg razgovora. Uostalom, umalo što ga nisam naljutio pokazujući mu nove knjige i listove koje sam tek dobio s pošte i držao u ruci, i ponudio mu ih onako nerasečene. On ih pogleda željno, ali odmah promeni nameru i ne htede ih primiti, izgovarajući se da nema za to vremena. Naposletku se oprostih s njim, izlazeći osetih kao da mi je neki težak teret spao sa srca. Bilo me je stid i izgledalo mi je vrlo glupo nametati se čoveku kome je bilo baš najglavnije da se što dalje skloni i sakrije od celoga sveta. Ali što je bilo, bilo je. Sećam se da kod njega gotovo nisam ni zapazio knjiga i mora biti neopravdano se govorilo o njemu da mnogo čita. Ipak, kad sam jedno dvaput vrlo kasno uveče prošao pored njegovog stana, opazio sam svetlost unutra. Šta je radio budan do zore? Da nije pisao? A ako piše, šta piše?

Prilike su me za tri meseca odvojile od našega gradića. Vrativši se kući, već u zimu, čuo sam da je Aleksandar Petrovič umro s jeseni, umro usamljen, ne pozvavši ni jedanput ni lekara. U gradiću su na njega gotovo već bili zaboravili. Njegov stan je ostao prazan. Ja se odmah upoznam s pokojnikovom gazdaricom. Želeo sam da od nje

doznam čime se upravo zanimao njen ukućanin i da nije štogod pisao? Za dvogrivenik², ona mi donese čitavu kotaricu hartija zaostalih posle pokojnika. Starica priznade da je već potrošila dve knjižice tih hartija. To je bila mrgodna i ćutljiva žena, od nje se teško moglo doznati nešto uputno. O svom ukućaninu nije mi umela reći ništa naročito ni novo. Po njenim rečima, on gotovo nikad nije ništa radio, mesecima nije otvarao knjigu niti uzimao pero u ruke, ali po cele noći je hodao gore-dole po sobi i jednako nešto mislio, a ponekad bi i sam sa sobom razgovarao; jako je zavoleo njenu unuku Kaću i veoma je mazio, osobito otako je čuo da se zove Kaća, a svake godine, na dan svete Katarine, išao je da nekome održi pomen. Goste nije trpeo, iz kuće je izlazio samo kad je išao na časove, čak bi se na nju, staru, isprečio, ako bi makar jedanput nedeljno ušla u njegovu sobu da je tek malo pospremi, a gotovo nikada nije s njome progovorio nijedne reči, za pune tri godine. Zapitah Kaću: seća li se svoga učitelja? Ona me ćuteći pogleda, okrete se zidu i zaplaka. Dakle, ipak, taj čovek je mogao učiniti da ga bar neko voli.

Odneo sam njegove hartije i celog dana sam ih preturao. Tri četvrtine tih hartija bile su prazne: beznačajni pocepani listić ili učenička vežbanja. Ali bila je tu još jedna sveska, dosta debela, sitno ispisana i nedovršena; možda ju je sam pisac zabacio i zaboravio. To je bio spis, iako iskidan, o desetogodišnjem robijaškom životu, koji je preživio Aleksandar Petrovič. Mestimice, opisivanje je prekidano nekom drugom pričom, nekim neobičnim i strašnim uspomename, nabacanim nervozno, grčevito, kao po nekom moranju. Te odlomke, neujednačene, pročitao sam nekoliko puta i gotovo sam postao uveren da su pisani u ludilu. Ali ti robijaški zapisi – „Prizori iz mrtvog doma” – kako ih je on sam nazvao negde u svom rukopisu – meni nisu izgledali sasvim nezanimljivi. Sasvim nov svet, do tada nepoznat, neke neobične činjenice, neke posebne napomene o propalim ljudima – sve me je to

² Novac od 20 kopejki.

privuklo, te sam ponešto čitao sa interesovanjem. Svakako, mogao sam se i prevariti.

Probe radi, kao za početak, odabraću dva-tri poglavlja, neka sude čitaoci...